

Doç. Dr. Veysel Ayhan* ile Orta Doğu Söyleşisi

◆
Hariciye Ekibi

HARİCİYE: Öncelikle bizi kabul ettiğiniz için teşekkür ederiz. İsterseniz Türkiye-Libya ilişkileriyle başlayalım. Başbakanın 13 gün arayla çelişen iki tutumu var. Bunlardan ilki "NATO'nun Libya'da ne işi var?" şeklindeyken, ikincisi Türkiye'nin dâhil olduğu bir NATO operasyonu oldu. Sizce Türkiye'nin Libya'ya yönelik politikasında bir çelişki var mıdır?

Doç. Dr. Veysel Ayhan: Öncelikle Ortadoğu'ya çeşitli açılardan bakmak ve esnek olmak gerekir. Dış politikada söylediğimiz her türlü kavramı kısa bir süre içerisinde uygulamak zorunda değilsiniz. Bunu net bir şekilde hepimiz biliyoruz; çünkü koşulların değişmesi, sizin politikalarımızın da değişmesini beraberinde getirebilir. Stratejik olarak bulunduğumuz nokta da çok önemli. NATO'nun olmaması derken, burada askeri bir operasyon kast ediliyor. Günümüzdeki Türk Dış Politikası'na baktığımız zaman, halen insani yardım, uçuşa yasak bölgenin denetlenmesi ve fiili ambargo konusunda BM kararları kapsamında NATO'yla bir işbirliği görüyoruz; ama bunun da ötesine geçerek doğrudan hava saldırıları içerisinde bugüne kadar yer almadı

Türkiye. Oysa burada, Libya iç savaşının da nasıl devam ettiğini görmemiz gerekir. Libya savaşını yürüten tarafların kimler olduğu ve bunların kapasiteleri hakkında iyi analizler yapılması gerekir. Yoksa herhangi bir ülkeye saldırıda bulunmak çok kolay bir şeydir ama saldırı sonrası dönemi nasıl dizayn edeceksiniz, asıl önemli olan budur. Libya krizine baktığımız vakit, burada bir iç savaş var. Bu iç savaşta belirli gruplar var ve bu belirli gruplar içerisinde de rejimi destekleyen bir toplumsal yapı ve rejim karşıtı topluluklar var. Dolayısıyla Libya toplumu, kendi içerisinde ikiye bölünmüş durumdadır. Bunun da ötesinde özellikle muhalif dediğimiz gruplar, kendi içerisinde parçalı bir yapıya sahiptir. Mesela dün Katar'daki görüşmede muhaliflerden birisine Davutoğlu, Bingazi'deki

görüşmeleri soruyor, o da diyor ki muhalefet olarak tüm gruplar üzerinde koordineli bir işbirliği henüz bulunmamaktadır; dolayısıyla da, bu savaşta olsun ya da herhangi bir politik açılımda olsun, Libya muhalefetinin bir bütün olarak hareket edemediğini görmekteyiz. Karşılığında Libya toplumunun yarısını oluşturan rejimi destekleyen bir yapı var ve bu savaş yürütmektedirler. Libya'nın toplumsal yapısı farklı, başka ülkelere, mesela Mısır'a benzemez, aşiretlerden oluşuyor, nüfusun yüzde 80-90'ı aşiret, kabile sistemine göre düzenlenmiş, her aşiret ve kabile başka bölgelerde etkili, bölgeler kendi içerilerinde aşiret ve kabilelere bölünmüştür. Aşiretler arasında kan davaları mevcuttur ve bunlar, Kaddafi döneminde de devam etmiştir. Dolayısıyla çok karışık bir ülke var

karşımızda. Bu durumda politika üretirken değişik söylemlerde bulunabilirsiniz, bu da normaldir. İlk saldırıyı başlatan Amerikalılar bugün çekildiklerini açıklıyorlar. Burada düşünmek lazım. Fransa, İtalya gibi diğer güçler doğrudan Kaddafi'nin gitmesi üzerinde dururken, şimdi baktığımız vakit tüm saldırılara rağmen, muhalifler belirli bir yere kadar gidebildi ancak, o da Sirte'ye kadar. Orden sonra geri çekildiler. O zaman bir kara operasyonu mu gerçekleştirilecek, bu bir tartışma yaratıyor.

Kaddafi nasıl devrilecek veya BM'nin kararı gerçekten Kaddafi'yi devirmek midir, ona da bakmamız gerekir. 1970 ve 1973 sayılı kararlarda temel amaç, Kaddafi'yi devirmek midir? Böyle bir amaç ve böyle bir misyonun olmadığını görmekteyiz. Ateşkesin sağlanması, sivililerin korunması. Ki burada bir tartışma daha yapmak lazım: Siviller kimdir ve nasıl tanımlanacaktır? Bu çok önemli çünkü baktığımız vakit, tamam Kaddafi'ye bağlı askeri yapı var ama muhalifler de askeri birimlerdir ve bunun için burada bunların ele geçirdikleri bölgelerde Kaddafi'ye bağlı aşiret güçlerine karşı veya sivillere karşı bir saldırı

* ORSAM Orta Doğu Danışman, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Öğretim Görevlisi

gerçekleştirilirse ki bunun bir fotoğrafını Kaddafi'ye çaktığımdan şüphelenilen bir kişinin muhaliflere nasıl silah doğrulttuğu örneklendirir.

Dolayısıyla NATO'nun misyonu tam olarak tanımlanmamış bulunmakta ve BM kararları açık olmakla birlikte yine de sorunlar var. Mesela silah ambargosu diyorsunuz tamam denizden silah ambargosu uygulayacağız. Ya Mısır'dan, ÇAT'tan veya Tunus'tan silah geçerse ne yapacağız? Bunu da mı denetleyeceksiniz? Dolayısıyla bunları şundan dolayı söylüyorum: Kriz oldukça karmaşık ve dolayısıyla ülkelerin politika üretirken çok dikkatli olması gerekir. Ama tabii Türkiye'nin pozisyonu bugün itibarıyla geçmişle karşılaştığımız vakit çok farklı bir noktada. Şimdi eğer biz Libya krizini çözeceksek, iki yöntem var. Ya diplomatik yöntemlerle çözeceğiz ki barışçıl yöntem de diyebiliriz buna ya da askeri yöntemlerle çözeceğiz. Yani 19 Mart'ta ilk saldırı gerçekleştirildiğinden beri geldiğimiz noktayı ve şu aşamayı kadar askeri yöntemlerle çözüm getirebilecek miyiz, ortada olan bir soru var. NATO ve daha öncesinde koalisyon güçleri de dâhil olmak üzere askeri yöntemlerle çözüm getiremeyeceğimiz ortada. Yani kara operasyonu veya yoğun bombardıman yapmadan AB'nin de çekildiği bir süreçte askeri bir opsiyonun ne kadar başarılı olacağı da tartışılmalı hale geldi. Hedef Libya krizini tam anlamıyla çözmekse o zaman neye ihtiyacımız olacak? Diplomatik müzakereler yürütebilecek aktörlere ihtiyacımız olacak. Burada da Türkiye gibi ülkelerin pozisyonu önem kazanıyor. Neden? Çatışan tüm taraflarla görüşüp bunları ortak bir noktada buluşturabilmek meselesi var ve burada güven unsuru çok önemlidir. Her iki tarafın da size güvenmesi gerekir. İnsani yardım programlarının belli, kapsamlı angajmanlarla yürütülmesi önemli ama aynı zamanda diplomatik ilişkilerin de sürdürülmesi gerekli. Türkiye'ye baktığımız vakit benim gördüğüm şu aşamada Türkiye'nin iyi bir noktada olduğu. Ama iyi noktada olması, bu süreci iyi yönetecek anlamına da gelmiyor. Savaş sürüyor ve savaşta en küçük hatalar bile, en son Bingazi'deki protesto eylemleri de bunu gösteriyor, çok ciddi sonuçlara yol açabilir. Bu aşamadan sonra Türkiye'nin özellikle askeri olarak sürecin içerisinde doğrudan, bir hava saldırısı içerisinde yer almamasını önemsiyorum ve bunun bu şekilde sürdürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu, doğru bir politikadır. İkincisi tüm taraflarla görüşme stratejisi ve politikası önemlidir, bunu sürdürmesi gerekir. Üçüncü aşamada şu önemlidir: özgül çözüm aşamaları ortaya koymamız

gerekir. Yani görüşmek yetmez. Arabulucu dediğimiz şeyin aynı zamanda masaya aktif bir şekilde veya sorunu çözecek biçimde öneriler getirmesi gerekir. Türkiye, burada bocalıyor. Diğer kısımlarda Türkiye'nin bocaladığını sanmıyorum. Bocaladığı temel nokta, alternatif çözüm önerisi veya önerilerini masaya yatıramaması. Tabii burada bir tecrübe gerekli. Bir ara Lübnan krizinin çözümünde, evet önemli bir aktör oldu ama daha sonraki Lübnan krizlerinde çözüm üretmedi. Yemen krizine çözüm üretmedi ve bugün Ortadoğu'da birçok sorun var. Bütün bu sorunların çözülmesinde esnek, tüm taraflarla ilişki kurabilen ama tüm tarafların üzerinde uzlaşabileceği çözümler getiren bir aktör konumuna yükselmesi gerekir. Bence şu anki yöneticilerin artık bu yönde adım atması gerekir. Görüşmek, müzakerede bulunmak yetmez; ortaya tarafların kabul edebileceği çözüm önerileri getirmek gerekir. Ve burada da şu sorun ortaya çıkıyor: Çözüm önerileri getirebilmeniz için tarafların nereye kadar esneyebileceklerini, nereye kadar çözüme razı olabileceklerini görmemiz gerekir, dolayısıyla görüşmemiz gerekir. Bu yüzden yoğun bir çaba içerisinde tüm taraflarla görüşüp, onların maksimize ve minimize dediği noktaları iyi ortaya koymak ve burada tarafları uzlaştırmak gerekir. Bu da tecrübe işi, birdenbire olacak bir şey değildir. Dolayısıyla Türkiye, Libya krizinde şu aşamaya kadar iyi gidiyor. Bundan sonraki süreçleri de bu şekilde yönlendirebilmek önemli. Ayrıca şu nokta da çok önemli: Burada Türkiye'nin prestijinden bahsetmiyoruz. İleriki dönemlerde bu, daha çok tartışılmaya başlanacak. NATO'nun bir çıkması var. Eğer NATO, Libya krizinde başarısız olursa NATO'nun geleceğini ve gelecek dönemlerdeki krizlerdeki rolünü bir şekilde herkes tartışacak. Libya'da başarısız olmak ne demek? Bir; soruna çözüm getiremez ve iç savaş uzunca bir döneme yayarsa, iki; Libya'nın bölünmesinde aktif olarak çaba harcayan bir kurum haline dönüşürse. Çünkü böyle bir sorun var. Eğer NATO, yalnızca muhaliflerin bulunduğu bölgeyi korursa ve Kaddafi'nin bulunduğu bölge de varlığını sürdürmeye devam ederse ve bu süreç böyle devam ederse o zaman otomatikman veya fiili olarak Libya'nın bölünmesi gibi bir sorunla karşı karşıya kalırız. Ve NATO, Libya'yı bölen bir aktör olur. Fransa değil, NATO'dan bahsediyoruz. Dolayısıyla Türkiye'nin bu pozisyonu yalnızca Türkiye için değil, diğer ülkeler ve NATO'nun ki NATO dediğiniz şey bugün, barış operasyonunu yürütebilecek bir kurumu elinde bulunduruyor, böyle

bir kurumun yok olmasına yol açabilir. Küçük hesaplarla değil, çok daha ciddi şekilde geniş perspektifli bakışlarla Türkiye'nin NATO ve Libya krizi içerisindeki rolünü görmemiz gerekir.

Bu ortamda tarafsız olan aşiretler var mıdır? Böyle bir kutuplaşmanın olduğu yerde Türkiye'nin ilişkilerinin görece daha iyi olduğu bir aşiret var mıdır ve onun diğer aşiretlerle arasındaki pozisyonu nedir? İktidara ne kadar yakındır, ne kadar etkin bir aşirettir? Başbakanın aleyhine sloganların atıldığı ve Türkiye yardımlarının kabul edilmediği bir husus ve oradaki mevcut Türk yatırımların da ilk zamanlar yağmalandığı bir ortamda acaba Türkiye, daha sonraki dönem için bu model rol anlayışını yine etkin bir şekilde sürdürebilir mi? Bu tartışmalar olabilir mi Türklere karşı bu kadar ciddi bir muhalefet Libya'da ortaya çıkmışken?

Aşiretler kısmına gelecek olursak aşiretleri, varlıklarını devam ettirebilmek için hızlı bir şekilde taraf değiştirebilen aktörler olarak görmemiz gerekir. Aşiret dediğiniz yapı bir bölgede binlerce yıldır varlığını koruyabilen veya başka bir bölgede de olsa varlığını sürdürebilen siyasi yapılardır. İdeolojik veya buna benzer dış politik davranışları nadiren gösterirler ve pragmatisttirler. Güçlerini ve kendi kapasitelerini dikkate alırlar, diğer dış destekleri önem verirler ve dolayısıyla da eğer sorun onların yok olmasına yol açacaksa hızlı bir şekilde taraf değiştirebilirler. Şu an gördüğümüz şey, -dikkatinizi çekiyorsa- muhalifler bir şehri alıyor, on gün sonra Kaddafi güçleri bir şehri. Ama bu şehirde yaşayan insanlar var. Bunların pozisyonu ne? Kim gelirse ona yanaşırlar. Bunu böyle görmemiz gerekir. Yani muhaliflerin geldiği dönemlerde aşiretler onlarla işbirliği yaparlar, çünkü tek kuvvetli askeri otorite o karşınızdadır. Onunla işbirliği yapıyorsunuz varlığınızı sürdürmek için. Mesela 19 Mart'ta NATO saldırıya başlamadan önce şu an Doğu'da muhalefet liderliği yapan bazı aşiret üyeleri, açıklamalarda bulundular ve Trablus'a gittiler ve dediler ki "Biz senin, Kaddafi'nin yanındayız." O zaman on gün önce de muhalefetin yanındaydılar. Sonra saldırılar başladı, şimdi tekrar muhalefetin yanındalar. Bu da çok normal bir şeydir. Aşiretler varlıklarını sürdürmek zorundadır. Bunlar, insan toplulukları aynı zamanda. Siyasal düşünmek ve kendi vatanını, kendi bireylerini, kendi kabile üyesinden olan kişilerin varlıklarını, güvenliklerini, mal varlıklarını, her şeylerini korumakla yükümlüdürler.

Türkiye ile olan ilişkilerine baktığımızda...

Türkiye, Osmanlı döneminden 1911-12'lere kadar, ondan sonra ilk başbakan atmasına kadar – ki biliyorsunuz Libya'nın ilk başbakanı Türkiye'den gitmedi – olan sürecini düşünenecek olursanız iyi ilişkilere sahipti. Ama ondan sonra bu aşiretlerle ilişkileri kesildi. Osmanlı çok zeki bir devletti. Osmanlı tarihine baktığımız zaman, bir bölgedeki en küçük aşiretlerin kendi içerisindeki aile içi sorunlarını bile rapor olarak İstanbul'a gönderdiklerini görmekteyiz. Dolayısıyla saha ve aktörlerini çok iyi biliyorlardı. Aktörlerin temel bakışlarını, amaçlarını, çıkarlarını iyi tanımlıyorlardı. Oysa daha sonraki süreçlerde Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte biz, bunlardan koptuk. Burada kim var, kim yok, tarihsel ilişkilerimiz nedir, ne değildir bilmiyoruz. Bu, ciddi bir sorun. Bakın 25 bin insanın bu bölgede işçi olarak veya başka şekillerde yaşadığını biliyoruz. 40-50 milyar dolarlık bir yatırım olduğunu biliyoruz. Ama hiçbir zaman biz, Libya'nın fizibilitesini çıkartmadık. Libya'da kim yaşıyor, hangi aşiret hangi bölgede? Bunu çıkartmayan işadamları değil; akademisyenler, gazeteciler, dışişleri. Hiç kimse bunu çıkartmadı. Yanlış bir yöntemle gidiyorduk. Mesela Suriye'de olaylar oluyor, biliyor muyuz Suriye'yi? Ne kadar biliyoruz? Yazarlarımız, akademisyenlerimiz... Kendimize eleştiri getirmemiz gerekiyor. Şam'a gidip gelerek biz bu ülkeyi, bu ülkedeki toplumsal yapıları çözemeyiz. Aynı şey, Libya için de geçerli. Eğer gerçekten bu ülkedeki toplumsal grupları bilmek istiyorsak bunlarla ilişki kurmamız gerekir. Bunları tanımamız gerekir. Tanımak için de Amerika'da, İngiltere'de yazılan makaleleri okumak yetmiyor. Bu yetersiz bir şey. Oraya gitmemiz, o insanlarla tanışmamız, konuşmamız, görüşmemiz, çay içmemiz gerekiyor. Basit bir şey diyorum. Bunu yapmadığımız takdirde hiçbir ülkeyi tanıyamazsınız. Tanıdığımızı varsaydıysanız her şey, Batı'dan size gelen makalelerdir, kitaplardır. Ve onlar da sizi ciddi şekilde manipüle edebilecek bilgi ağına sahiptir.

Mesela ben yüksek lisans tezimi yazarken Suriye'yi çalışmıştım. Suriye'ye gittiğim zaman başka bir Suriye gördüm. Yani benim okuduğum Suriye ile gördüğüm Suriye farklıydı. Allah Allah dedim, ben Suriye'yi yanlış mı okumuşum şimdiye kadar ve gerçekten yanlış okumuş olduğumu fark ettim. Çünkü hep yanlış bilgiler vardı. Hepsi yanlış demiyorum ama yanlış bilgiler de vardı çok fazla. Sahaya inince farklı bir Suriye görüyorsunuz. Keza Bahreyn'de, Umman'da

ve Yemen'de de çok farklı şeylerle karşılaşyorsunuz. Dolayısıyla benim önemseydiğim şey, Libya örneği dâhil olmak üzere, mutlaka bölgeye gidip o yapılarla ilişki kurmak. Bu felsefenin yalnızca akademik camiada değil, Dışişleri Bakanlığı da dahil olmak üzere tüm kurumlarda yerleşmesi gerekiyor. Eğer olmuş olsa, mesela İngilizler ne yapıyorlar 1920'lerde? Irak'ı işgal mi ettiler, o dönemde ilişki kurdukları aşiretlerin çocuklarını kendi okullarında eğittiler. Ürdün'e bakın, şu anda Ürdün'ü yöneten kişinin CV'sine bakın, nerden mezun olmuştur, İngiltere'den mi?

Şeyhülislam Kaddafi London School of Economics mezunu.

Hepsine bakın, oğluna bakın, oğlu nereden mezun olmuştur?

Abdülhamit'in politikası...

Aşiretler için okullar yapılmıştı İstanbul'da ve aşiret çocukları İstanbul'a getirilip eğitiliyordu. Sonra biz bütün bunlardan vazgeçtik, hepsini bıraktık. Ama tabii başka nedenler var. Soğuk Savaş'tan önceki işgal dönemleri var, manda yönetimleri var, sonra Soğuk Savaş var. Giremiyorsunuz o bölgeye. Yani eğer siz Bağdat'a diplomat göndermek istiyorsanız – 1920'lerin sonundan 1958'lere kadarki dönemi kastediyorum – ilk önce Londra'dan izin almamız gerekir. Dolayısıyla normal bir şey. Neden biz o dönemlerde Ortadoğu ile ilişkiler kuramadık ya da Kuzey Afrika ile? Nedenler ortada, bunu pas geçemeyiz. Türkiye'nin dış politika tercihleri değil aslında, sistemik etkiler var bölgede, isterseniz de istemeseniz de Bağdat'la ilişki kuramazsınız, Suriye'yle ilişki kuramazsınız. Çünkü Şam dediğiniz şey, Fransız işgali altındaki bir başkenttir. Ondan sonra da Sovyet etkisi altındaki bir başkenttir. Sizin Suriye ile olan sınırmız, Suriye ile olan sınır değildir, ABD ile Sovyetler'in sınırdır. Dolayısıyla burada ilişki kuramazsınız, mümkün değildir.

Bu noktada Türkiye'nin iyi bir yolda olduğundan bahsettik, muhaliflerle Kaddafi güçlerini aynı masa etrafında toplamak için. Peki, Batı dünyası buna izin verir mi? Ortadoğu'da Türkiye'ye Batı tarafından biçilen rol nedir? Özellikle Magrip'te ciddi bir Türk etkinliğine izin verilir mi?

Şimdi zaten, ekonomik olarak bir etkimiz vardı. Libya'da bu kadar milyar doların olması ciddi bir

etkiydi. Şimdi Magrip veya Kuzey Afrika dediğimiz vakit, bazı Avrupa ülkelerinin burada daha ciddi bir etki oluşturmaya çalıştığını görmekteyiz. Bunların başında Fransa ve İtalya gelmekte ki bu bölgeyi kendi etki alanları olarak tanımlamaktadırlar geçmişte. Şimdi de gene bir şekilde burada etki kurmaya yöneleceklerini söyleyebiliriz. Ama sorun şu, Libya krizi nasıl çözülecek? Yani Fransa çözebilecek mi? Veya Kuzey Afrika'da ortaya çıkacak sorunları gerçekten Sarkozy'nin yöntemi çözebilecek mi? Sarkozy eğer Kuzey Afrika sorunlarını çözecekse ilk önce kendi içerisinde yaşayan 6 milyon Kuzey Afrika kökenli Arapların sorunlarını çözmek zorundadır. Onu çözemediğiniz takdirde, yalnızca Libya'da veya başka bir ülkede askeri güç kullanarak sorunu çözemeyiz. Ayrıca askeri güç kullandığımız takdirde bile, bakın Libya'da, bir grup sizi destekleyebilir, ama sonunda, en son aşamada bu insanlar da rasyonel düşünmeye başlayacaklardır. Libyalı muhaliflere ve Türkiye'ye karşı Bingazi'de bazı gruplar protesto eylemleri gerçekleştirebilirler; çünkü şöyle bir amaçları vardır, eğer saldırılar devam ederse, NATO ve Batı, aktif şekilde yanımızda yer alırsa Kaddafi'yi devirebiliriz. Ama onlar da şunun farkına varacaklardır yakında, sonuçta nasıl ki muhaliflerin de dayandığı bir toplumsal yapı var Kaddafi'nin de dayandığı bir toplumsal yapı var ve bunlar, Kaddafi'yi desteklemeyi sürdürdüğü sürece orada muhaliflerin tek başına iktidar olması mümkün değildir. Bakın seküler bir toplumsal yapıdan bahsetmiyoruz. Aşiretlerin bulunduğu bir yapıdan bahsediyoruz. Ve bu aşiretler, özellikle muhalifler, şu anda Bingazi'de gösteri yapanlar, şunun bir gün farkına varacaklar – ki vardılar da biliyorsunuz – En son dün itibarıyla Katar'da Dışişleri Bakan'ıyla bir görüşme gerçekleştirdi muhalif liderler. Türkiye'ye gelmeleri gündemde muhalefet liderlerinin.

Neden, çünkü onlarda şunu görecekler ki bu bir savaştır ve savaş öyle bir şey ki her türlü temel ihtiyacımızın karşılanamayacağı bir ortamla karşı karşıyayız. Ve insanlar zamanla şunları söylemeye başlayacaklar; bizim elektrik, gıda gibi temel ihtiyaçlarımız nasıl karşılanacak. Veya insani yardım dediğimiz zaman yaralıların buradan kurtarılıp güvenli bölgelerde tedavi edilmesi. Bunlar nasıl karşılanacak? Dolayısıyla, Fransa aktif bir şekilde giremiyor bu alana, o yüzden Türkiye'yi sorunun çözümünde bir aktör olarak daha fazla önemsemeye başlayacaklar ki başladılar. Bundan sonra biz şunu tartışacağız. Libya krizini Fransa çözemez, çünkü

Fransa bugün askeri taraftır. Askeri taraf olduğunuz vakit ya askeri yöntemlerle, güç kullanarak çözersiniz. Fransa ne kadar daha bu işi mali olarak sürdürebilir ki, savaşın bir günlük bedeli 1 milyar dolardır. Bunun kısa sürede bitmeyeceği de ortada. Fransa bunu ekonomik olarak 2, 3 ay sürdürebilir mi? Sürdüremez, ortada. Biliyorsunuz en son Portekizlilere bile, Avrupa Birliği'ne ekonomik yardım için başvuruda bulundular. Fransa ve İtalya, bir askeri taraftır; dolayısıyla böyle bir durum diğer tarafı yok sayar, müzakere kapılarını ciddi anlamda kapatır. İkincisi, Fransa'nın sorunun çözümünde güvenilir bir aktör olmadığı ortada, sadece tarihsel açıdan değil. Üçüncüsü, Sarkozy yönetiminin Kuzey Afrika ülkeleriyle çok da iyi ilişkiler kurduğunu söylemeyiz. Bu noktada Türkiye için çok ciddi bir manevra alanı mevcut ama dediğimiz gibi özgün çözüm önerileri getirebilecek stratejileri uygularsam, uygulayamazsam yalnızca görüşür gidersiniz.

Suriye ile devam edersek, Suriye'de 1960'ta Baas rejiminin yaptığı darbeden beri bir olağanüstü hal yönetimi var. Ama son gelişmelere baktığımızda, bu olağanüstü hal ile ilgili birtakım gelişmeler oldu ve bunun 2 hafta içinde kaldırılacağına dair görüşler var. Bu noktada Başbakan Erdoğan'ın Esad yönetimine reform yapılması yolunda çağrısı olduğunu görmekteyiz ve son zamanlarda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun da bir Suriye gezisi oldu. Sizce, Türkiye'nin bu telkinleri, Suriye üzerinde ne kadar etkili olur?

Bu görüşmelerin ötesinde, şu anki Suriye yönetiminin reformu ne kadar önemseydiğine bakmamız gerekiyor. Yani bu görüşmelerden dolayı reform yapmayacaklar. Başbakan'ın veya Dışişleri Bakan'ın reform yapmı demesiyle reform yapacak lider tipi ortaya koyamayız. O yüzden ilk önce, sorunu tanımlamamız lazım. Sorun Baas rejiminden değil; sorun Suriye'deki bazı kesimlerin rejimi farklı şekilde tanımlamasından kaynaklanıyor. Bu tanımlama, bir anlamda rejimin belli bir grubun denetiminde olduğuna dair bir söylemdir. İkincisi, rejimin kendi içerisinde hem ekonomik alanda hem de diğer alanlarda başarısız olmasıdır. Bu başarısızlık, basın özgürlüğünden ifade özgürlüğüne kadar birçok alanı kapsar. Bütün bunlar birleşince, Suriye'de muhalif dediğimiz grubun, Tunus ve Mısır'daki eylemlerle birlikte yeniden ayağa kalktığını görüyoruz. Suriye muhalefeti bugüne ait bir muhalefet değildir. Kökleri 1960'lardan başlar. Neden Lazkiye'nin iç sokaklarında, Haseki'de gösteri oluyor

da, Süveyda'da gösteri olmuyor, ya da Hristiyan Kamışlı'da gösteri olurken, burada yaşayan yaklaşık %20'lik Ermeni kısım, bu gösteriler içerisinde yer almıyor? Burada sorgulamak istediğimiz temel şey, Suriye'deki sorunun ne olduğudur. Sorun, bazı grupların yönetime muhalefet olmalarıdır. Bu grupları, şu şekilde sınıflandırabiliriz: Birincisi, içerisinde entelektüellerinin, gazetecilerin, aydınların yer aldığı bir kısım var. Özellikle Hafız Esad'ın ölümünden sonra, bu kesim, reform taleplerini ciddi bir şekilde dile getirmeye başladılar. 2001'de Şam Kışı da denen bir dönemde bu kesimin bazı kişileri tutuklanıyor ve bu kesimin talepleri göz ardı ediliyor. 2005'te, yine bu kesimin talepleri doğrultusunda bir bildiri hazırlanıyor. Bu bildiri de siyasi partilerin serbest bırakılması, seçimlerin özgür bir ortamda yapılması, basın özgürlüğü, açık bir toplumun oluşturulması gibi birtakım istekler sıralanıyor ve bunlar bir kesimi oluşturuyordu. İkinci kesim ise, nispeten mezhepsel bir özelliği olup belli bir kesimi oluşturan kısım. Bunlar da Sünni-Arap dediğimiz kesimler. Bunları da kendi içerisinde iki kesime ayırmamız gerekir. Birinci kısımda eski Arap yöneticiler, elitler, Sünni aileler; ikinci kısımda ise kendini muhafazakâr olarak tanımlayan Sünni-Arap kısım gelir. Bunları da kendi içinde örgütlü-örgütsüz Sünni-Arap muhafazakâr gruplar olarak tanımlamak olası. Örgütlü olanlar, özellikle Müslüman Kardeşler gibi örgütlerle ya organik ya düşünsel veya başka bir şekilde ilişki kuran kesimlerdir. Örgütsüz olanlar ise kendilerini muhafazakâr olarak tanımlamanın yanında rejimi de Nusayri olarak veya gayrimüslimlerin yönettiği ortak bir rejim olarak tanımlamaktadırlar. Kim var bunun içerisinde? Nusayriiler, Hristiyanlar, Dürziler ve bunları destekleyen de Sünni kesimler var. Bu da ayrı bir muhalefet grubunu oluşturuyor. Üçüncü bir muhalefet grubunu ise etnik azınlık grupları oluşturuyor. Bu etnik azınlıklar içerisinde en önemli grup, tabii ki Kürt gruplarıdır ki bunlar da henüz bugün itibarıyla bir muhalefet hareketine girişmiş değiller fakat temelleri geçmişe dayanan bir muhalif kesim. Şimdi, dolayısıyla böyle bir muhalefet hareketi var fakat bunlar bugüne ait bir muhalefet hareketi değil, bunlar tarih boyunca vardı. Kürtler de son döneme kadar birçok muhalefet hareketi içinde yer aldılar. O zaman şunu görmekteyiz, Suriye'de çok ciddi bir şekilde rejim karşıtı bir kitle var. Bu kitle, rejimi aslında reformize ederken, bazen bu reform talepleri, rejimin kökten değiştirilmesine kadar ileri gidebiliyor. Bugüne kadar bu rejim siyasal reform talepleri karşısında direnebildi. Ekonomik anlamda da

çok az bir şekilde açılımlarda bulunuldu. Ama gelinen noktada, bu muhalif grupların siyasal reform taleplerine karşı rejimin direnmesinin oldukça güç olduğunu görmekteyiz. O açıdan bazı reformlar olacaktır çünkü bunları gerçekleştirebilmek için artık binlerce insanın ölmesine gerek yok. Mısır'da Mübarek yönetiminin gitmesine neden olan kesimin Mısır nüfusunun yüzde kaçını oluşturduğu ortada, yaklaşık 2 milyon kişi ve bunu Mısır'ın toplam nüfusuna vurduğumuzda ortaya çıkan oran ortada. Ölen insan sayısı ise çok az. Libya'ya askeri müdahale gerçekleştiriliyor, ölen insan sayısı 10.000'in altındadır. Bu sayı Hama'da öldürülen insan sayısından daha azdır ama o gün, uluslararası toplum buna ses çıkartmamıştı. Dolayısıyla, bütün rejimler, bu tür kitle eylemlerinde askeri güce başvurulduğunda, sorunun

uluslararası gündeme geldiğini görmekte. Uluslararasılaşınca da yaptırımlar gündeme gelir ve bunu ekonomik, siyasi açıdan belki de askeri yaptırımlar izler. Suriye bu noktada; örneğin Suudi Arabistan gibi, Batı ile ilişkileri her daim iyi olmuş bir ülke değil ve Suriye şunun farkında: Eğer bu kitle eylemlerinde askeri güce başvurulursa, 1970 sonlarında, 1980'lerde olduğu gibi, bu durum rejim karşısında çok ciddi bir baskının oluşmasına yol açar. Lübnan'daki Suriye askerlerinin çıkartılmasını sağlayam da bu baskı idi. Uluslararası ortam buna izin vermiyor.

Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın desteğini yanlarına alarak bir şekilde bu isyanları bastırabildiler ki o dönemlerde birçok ülke ya Batı'nın ya da Sovyetler'in desteğini yanlarına alarak iç sorunlarını bastırma yoluna gitmişti. Ama günümüzde her ülkenin bu tür muhalefet hareketleri karşısında askeri güç ile çözüm bulabilmeleri oldukça zor. Bahreyn o kadar desteğe rağmen bu kadar zorlandı ve bazı reformları gündeme aldı, görebiliyoruz bunu. Dolayısıyla Suriye de Türkiye'nin telkinleriyle değil, konjonktür bunu gerektirdiği için reform yapma yoluna gitti. Peki, Türkiye dâhil olmak üzere birçok ülke, rejimin kökten değişikliğine gidecek reform taleplerini destekliyor mu? Hayır. Bunu şu anda çoğu ülke desteklemiyor. Çünkü kökten değişiklik demek,

ciddi bir sorun demektir ki bu, Suriye'de bir iç savaşın yaşanması anlamına da geliyor.

Demokrasiyi getirmez mi Suriye'ye?

Bu ülkelerin toplumsal yapılarını vs. göz önünde bulundurduğumuzda demokrasi getirebilmesi biraz güçtür.

Demokrasi geleneğinden bahsetmek güç zaten.

Demokrasi gelenekleri var mı yok mu, o da bir tartışma konusudur. Toplumda bazı konularda seçim gelenekleri vardı ama sonra Batı'yla ve Doğu'yla kurulan ilişkiler bütün bu geleneğin yok olmasına yol açtı. O yüzden bu açıdan bakmamak gerekiyor. Mısır,

İngiliz işgali altındayken de seçimler gerçekleştiriyordu ve bu seçimler daha özgür ortamlarda gerçekleşiyordu. Nasır'la birlikte bütün bunlar yok oldu. Nasır döneminde de seçimler yapılıyordu ancak

herkes kimin nasıl başa geçeceğini biliyordu. Kültürlerinde var mı bilemem ama her ülkenin kendine özgü bir demokratik, idari, siyasi uygulamalar oluşturabileceğini de kabul etmemiz gerekiyor. Her şey Batı'nın öngördüğü şekildeki bir sisteme uymayabilir. Bu ülkeler de kendilerine özgü toplumsal yapılarına uygun demokratik sistemler kurabilirler. Batı tarzı değil, onlara özgü bir demokratik sistem geliştirilmesi gerekiyor. Suriye konusundan çıktık ama sizin sorunuza cevaben şunu söyleyebilirim. Eğer demokrasi kültürünün Batı'da mı veya Doğu'da mı olduğunu sorgularsanız... Batı kendi içerisinde Hitler'i, Mussolini'yi, Franko'yu ve bugün de Sarkozy'i çıkartmıştır. Doğu'dan hangi diktatör çıkmıştır? Ama Doğu'da bu tür faşizan bir anlayışa sahip liderlerin ortaya çıkışının aynı zamanda bu ülkelerin Batı'yla kurdukları ilişkilerle paralel ilerlediğini de görmemiz gerekiyor. Yani Saddam Hüseyin eğer Sovyetler'den ve Batı'dan destek almasaydı bu tür eylemleri ne kadar gerçekleştirebilirdi? Suudi Arabistan'ı düşünün, Suudi krallar ilk geldiği vakit Cidde, Mekke ve Medine'deki

yönetimini nispeten oradaki yerel yönetimlere bırakıyordu. Neclan dediğimiz İsmaililer'in yaşadığı bölgenin yönetimini onlara bırakıyordu. Ama 1945'ten sonra Batı'yla ve ABD'yle ilişki kurmasında paralel, iç yönetimi de değişmeye başlıyor ve krallar, burada otoriter ve merkezi bir yönetim sergileyeme başlıyor. Şunu görmemiz gerekiyor; Ortadoğu insanı, bireysel olarak faşizan bir kültüre sahip değildir. İsrail'in bu kadar uygulamalarına rağmen, Yahudiler, İran dâhil, Ortadoğu'nun birçok bölgesinde yaşamayı sürdürebiliyor. Ama Avrupa'da böyle olamadı. Avrupa'da kültürel olarak da bu böyledir, ne kadar bugünlerde değerler üzerine konuşsalar da. Zaten bir bölgede, bir şeyi kutsal olarak yasaklıyorsamz burada bir sorun var demektir. Ortadoğu'ya baktığımız vakit, Suriye'de Hıristiyanlığın her çeşidi var. Doğu kilisesi var, Dürzüler, İsmaililer, Şiiler, Kürtler, Sünni Araplar var, Avrupalı kısımlar var. Yani her çeşit insan var. Eğer bu insanlar birbirleriyle boğaz boğaza savaşıyorlarsa burada, farklı olanların birlikte yaşayabilecekleri bir demokratik kültür var demektir. Ama Avrupa'da böyle mi? Mesela Almanya'yı düşünelim. Geçmiş değil, bugünü düşünelim. Ben en son Almanya'da bulunduğum vakit bana diyorlardı ki "Doğu Almanya'daki şu şehirlere gitmemenizi öneririz." Günümüzde bile durum halen böyle. Mesela Strazburg'da bulundum, orada arkadaşlara birkaç şehir sordum, buralara gidebiliyor muyuz diye. Hayır, çok katılanmış. Yabancıların bu bölgelerde bulunmasından hiç hoşlanmıyorlarmış. Ama Doğu'ya bir yabancı gittiği vakit, insanlar evlerini onlara açıyorlar. Dolayısıyla bu kültürü iyi görmemiz gerekir. Doğu'da bu tür yönetimler olabilir. En son İngiltere Başbakanı'nın açıkladığı gibi bu yönetimlerin gerçek nedeni gerçekten salt, bölgeye özgü nedenler midir? Aslında birçok bölgeye ait birçok sorunda Batı'nın sorumluluklarının olduğunu görmemiz gerekir.

Yine Suriye'ye gelecek olursak, Türkiye'nin ekonomik anlamda Suriye'ye ciddi bir açılımı var. Vizeler de kaldırıldı. En son bir baraj projesi vardı. Suriye'de bu olanlar Türkiye'nin açılımını etkiler mi?

Bu, tamamen Türkiye'nin pozisyonuna bağlıdır. Suriye yönetimi bu kitleleri memnun edecek adımlar atmamasına rağmen eğer Türkiye Esad'ın yanında yer alırsa, tabii ki toplumun bir kısmı Türkiye'ye karşı olacaktır. Nasıl Bingazi'de bazı gruplar başkonsolosluk karşısında eylemde bulunduysa. Dolayısıyla Türkiye'nin pozisyonu çok önemlidir. Beşar'ın kendisi bile reformu destekliyor, toplumunda da neredeyse

her kesimin desteklediği gibi. Ama desteklemek yetmez. Eğer Türkiye, Suriye halkının karşısına konulan bu reformların, onların ihtiyaçlarına karşılık verip vermeyeceği konusunda bir çaba harcarsa ve bu konuda muhalif grupların da tatmin olacağı bir reformda Türkiye'nin bir imzası olursa, ilişkilerimiz toplumsal düzeyde de çok ileri boyutlara taşınır. Ancak eğer Türkiye yalnızca kısmi reformlarla tatmin olduğunu açıklarsa, ama muhalefet bu reformları reddederse ve bundan memnun kalmazsa, Suriye daha ciddi bir krizin içine sürüklenecek ve o zaman Türkiye, daha zor süreçlerle karşı karşıya kalabilecektir. Şunu söylemekte fayda var, Suriye de dâhil her taraf, ciddi bir sorun bekliyor. Şu an Suriye biraz sessiz sakin görünse de, hem muhalefet hem de rejimi destekleyen gruplar, bu reformların ne olacağını ve nasıl bir etki yaratacağını kestirmeye çalışıyor. Suriye birdenbire çok ciddi bir çatışmanın içine sürüklenebilir.

Yeni bir uluslararası müdahale olur mu?

Zaten sorun da bu. Benim görüşüme göre Türkiye de bunu önlemeye çalışıyor. Türkiye şunu görüyor: Suriyeli muhalifler eğer reform talepleri karşısında tatmin olmazlarsa, sorunu ciddi bir noktaya taşırlar. Buna karşılık, rejimi destekleyen gruplar ise bunu, askeri yöntemlerle bastırmaya yönelirler. O zaman Suriye'ye uluslararası alanda, askeri olmasa bile, siyasal yaptırımlar gündeme gelecektir ki tam da bunlardan kurtulmaya çalıştıkları bir dönemde.

Mısır-Türkiye ilişkilerine geçecek, İngiltere Başbakanı David Cameron'dan sonra Mısır'ı ziyaret eden ikinci Devlet Başkanı Abdullah Gül'dü. Mübarek dönemindeki Mısır, Türkiye için bölgedeki ciddi rakiplerden biriydi. Arap-İsrail barış sürecine katılım konusunda, ekonomik ilişkilerde olsun, yeni anayasa ve seçimlerinden sonra daha güçlü ve bölge adına daha gerçekçi, pozitif yaklaşımlara sahip olan bir Mısır ile Türkiye'nin işbirliği ve rekabet pozisyonu nedir?

Birincisi, Mübarek döneminde Mısır ne Türkiye'ye ne de başka bir ülkeye rakipti. Zayıftı, ekonomik olarak zayıftı, siyasi olarak zayıftı, meşruiyet olarak zayıftı, Arap halkları üzerindeki meşruiyeti itibarı ile zayıftı. Zaten Mısır, kimseye rakip değildi.

Mısır, Türkiye'yi kısmen bölgeden uzak tutmaya çalışan bir ülkedir.

Filistin sorunu gibi konularda böyle bir çabası, söylemi vardı; ama Mısırlılar dâhil olmak üzere herkes şunu iyi biliyordu: Mısır rakip olabilecek konumda değildi. Çünkü Mübarek, Arap halkının gözünde meşruiyetini yitirmiş bir liderdi ve Mısırlılar bunu bir şekilde devirmeye karar verdiler. Mısırlılar halkı ve Mısır ordusu onu devirdi.

Ordunun yanında olmaması ilginç tabii.

Hayır, ilginç değil. Normal çünkü herkes şunu gördü yani Mısır, Mübarek ile hiçbir noktaya gitmedi. Mübarek'in tek bir derdi vardı; bir kendi iktidarını korumak; ikinci derdi İsrail'in güvenliğini korumak ve bu politikalar Mısır'a bölgede ve küresel düzeyde prestij kaybetmesine yol açtı.

Belki de 30 yıl kadar bir süre kalmasının sebebi de buydu.

Evet, ama zemin kaybetti; sonuçta Mübarek başta kaldı ama Mısır kaybetti. Dolayısıyla Mübarek döneminde kimseye rakip değildi Mısır. Yeni dönem noktasına gelecek olursak, Ortadoğu'da çok ciddi sorunlar var: Bahreyn'de, Kuveyt'te, Irak'ta, Suriye'de... Gerçekçi olmamız gerekir, yani Türkiye'nin tek başına Ortadoğu'daki bu sorunlarının çözümünde aktif rol alabilmesi şu an için mümkün değil. Dolayısıyla ile yanımızda çalışabilecek bir Arap devletine de ihtiyacımız var bu sorunların çözümünde. Burada, baktığımız Arap devletleri hem kapasite olarak hem de algı olarak, Arap ülkeleri ve Arap halkı üzerindeki algısı olarak herhangi bir ülke görmüyorsunuz. Suriye diyorsunuz, Arapların gözünde İran ile işbirliği içerisinde olan, farklı politikalar yürüten bir ülke. Dolayısıyla ile Arap camiasında çok da önemli bir aktör değil. Suudi Arabistan keza böyle veya diğer Arap ülkeleri için de bu böyle. Türkiye'nin de belli bir kapasitesi var ve belli bir noktaya kadar hareket edebiliyor. O zaman bir diğer ülkeye de ihtiyacımız var ve bu konuda Mısır'ın ismi bundan sonra amlacaktır, eğer bu süreçleri başarılı bir şekilde atlatabilirse. Belki de 2011 yılından sonra, yani 2012'de Eylül'deki seçimleri, sonra cumhurbaşkanlığı seçimleri, tümünü başarılı bir şekilde atlatırlarsa; 2012'den sonra Ortadoğu'daki sorunların çözümünde rakip değil, aksine işbirliği yapan bir aktör olarak karşımıza çıkacak. Mısır kaybetmiş olduğu 30-40 yılı telafi edebilmek için ekonomik ve siyasal olarak telafi edebilmek için -Mısır'a gittiğimiz vakit Türkiye'nin 30-40 yıl

gerisindeki bir yapı ile karşı karşıya olduğunuzu görürsünüz. Nasır'dan sonra bir şey olmamış bu ülkede- ekonomik ve siyasal olarak toparlanması gerekir ve bunlar, o kadar kolay olmayacaktır. Bunlar, nereden bakacak olursanız olun bir 10-15 yıl gerektiren süreçlerdir. Mesela, biz ekonomik olarak hala toparlanmaya çalışıyoruz. O zaman yine Türkiye'ye ihtiyaç duyacaklar. Dolayısıyla Türkiye Mısır ile ekonomik alandaki ilişkilerinden tutun da siyasal alandaki ilişkilerine kadar, çünkü sorulara bakış açısı ortak, bunu görmemiz gerekiyor. Halkların sorunlara bakışı ortak. Örneğin; Filistin sorununa baktığımız vakit, Türkiye ve Mısır rakip olabilir mi? Sorun çözümü konusunda olmaz.

Mübarek döneminde öyleydi aslında.

Çünkü bakışımız farklı, İsrail güvenli bir politika üretiyorsunuz. O yüzden rakipsiniz ama bugün böyle olmayacak, sorunlara ortak çözümler üreteceksiniz. Yani biz Katar ile rakip miyiz, hayır ortak çalışıyoruz, ortak çalışmaya çalışıyoruz.

Gelecekte Ortadoğu'daki en önemli sorunlardan bir tanesi, İran'ın etkisinin nereye kadar olacağı noktasıdır. İran'ın etki alanının Ortadoğu'da nerede başlayıp ve nerede biteceği sorundur. İşte, bu noktada Türkiye yanına bir Arap ülkesini almak zorunda kalacaktır. Burada da öne çıkan en önemli ülke, Mısır'dır. Gelecekteki daha geniş çatışma alanları ve Ortadoğu'da etki alanları sorunu ortaya çıkacak ve Türkiye bir Arap devletine ihtiyaç duyacak bu noktada. O nokta da Mısır olacaktır. Türkiye'de şöyle bir algı var: "İran'la da ilişkileri geliştiriyoruz." Ben kısa olarak bu söylemlerin gerçekçi olmadığını, aksine her iki ülkenin de birbirine rakip olduklarını ve birçok ülkede çatıştıklarını ve Türkiye'nin bu çatışmalarının birçoğunda aktif olarak organik ilişki kurabilecek gruplara sahip olmadıklarından dolayı başarısızlığa doğru sürüklendiğini ve eğer bir Arap gücünün yanında yer alabilirse en azından onunla birlikte bu sorunların çözülmesi konusunda daha aktif olabileceğini düşünmekteyim. Türkiye'nin desteklediği bir politika değil; bu aynı zamanda Körfez İşbirliği Konseyi üye ülkelerinin de içerisinde yer aldığı bir görüştür, algıdır. O yüzden Mübarek sonrası dönemde Türkiye ile Mısır rakip değil, aksine işbirliği yapan ülkeler olarak karşımıza çıkacaklardır. Türkiye aynı zamanda Mısır'ın kurumsal yapılanmasından, örnek olarak sağlık sektörünün yapılandırılması, siyasal süreçlerin yapılandırılmasına yönelik birçok konuda aktif çaba harcayabilir, işin

içerisinde yer alabilir ve dış politikada da ortak çalışmalar üretebilir.

Hazır İsrail Türkiye Mısır üçgeninden bahsetmişken bazı yorumlar var; Mısır'da yeni yapının kurulacağı aşikâr, sizin de bahsettiğiniz gibi 2012 ile beraber. Mısır'ın Mübarek döneminde özellikle İsrail ile ilişkilerinin sorunsuz bir şekilde geliştiğini de biliyoruz. Ama artık bunun böyle olmayacağı belki de İsrail tarafından da fark edildi. Bu bağlamda İsrail-Türkiye ilişkilerinde yeni bir düzelme, yeni bir yumuşama, özellikle İsrail tarafından gelen talep olabileceği belirtiliyor. Bu konu üzerine ne düşünüyorsunuz?

Bu gerçek. Ama şöyle bir şey var, bu talebin arkasında İsrail'in Filistin politikasının ne olacağı, Ortadoğu'daki politikasının ne olacağı da önemli. Bu talepler, Türkiye'ye gelecektir. Ben de aynı kamsdayım, ama sorun şu: Türkiye'nin bugünkü İsrail ile ilişkileri neden koptu? Türkiye'deki herkes siyasal parti değişmesine bağlıyor. Bu gerçek değil. Baktığım vakit ne zaman İsrail, Filistin konusunda agresif politikalara başvurduysa Türkiye, İsrail'i kınamadı. Mesela rahmetli Bülent Ecevit gene böyle bir sorun çıktığı vakit "İsrail, Filistinlilere soykırım yapıyor." dedi. Birazcık geçmişten baktığımız vakit Filistin konusunda net bir duruşa sahip olmuştur, Türkiye.

Yaklaşımlar tutarlı yanı?

Yaklaşımlarda bir çelişki yok, bunu görmemiz gerekir. Bu karşılık, İsrail kendi politikalarını değiştirirse, Filistin politikasını ve Arap ülkelerine yönelik politikalarını değiştirirse veya bazı Arap gruplarına karşı politikalarını değiştirirse bu yalnızca Türkiye'de değil; bölge ile de zaten ilişkilerinin normalleşmesini beraberinde getirir. Şu an İsrail, bölgeyle, Filistin ile normal olmayan bir ilişki yönetiyor ve bunu nereye kadar sürdürebilir? Mısır, çok önemli bir dayanaktır. Mısır'dan aldığı destek ile bu politikalarını ciddi şekilde uygulayabiliyordu. Fakat göreceğimiz şey, Mısır'ın yine İsrail güvenliğini tehdit etmemekle birlikte -yani barış anlaşmasını rafa kaldırmamakla, İsrail'e doğrudan bir saldırıda bulunmamakla- Filistin konusunda artık eleştiri dozunda bulunacağını söyleyebiliriz ya da Refah kapısının, sınırların açılmasında sıkı denetim uygulaması hususundaki gibi uygulamalarda İsrail taleplerini karşılayacak bir ülke olmayacağını düşünebiliriz. Uluslararası ve bölgesel politikalarda Filistin konusunda daha farklı tutum

takacak bir Mısır olacağını görebiliriz. Böyle olmadığı vakit yine halktan kopuk bir Mısır göreceğiz ama en azından seçimlerde Müslüman Kardeşler'e yakın ya da Müslüman Kardeşler'in içerisinde yer aldığı partiler yönetime gelirlerse; aktif değil, parçası olurlarsa koalisyonun ya da yönetimin bir parçası olurlarsa İsrail, bu politikalarını revize etmek zorunda kalacaktır. O yüzden, evet, İsrail'in bu tür talepleri olacaktır kaçınılmaz bir şekilde ama karşılık bulabilmesi için İsrail'in bu politikalarında revizyona, değişikliğe gitmesi gerekmektedir. Ben, İsrail'in Filistin politikasında değişiklik yapacağını düşünenlerdenim. Hatta bu belki de orta dönemde bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına kadar gidecektir diye düşünüyorum. Bu tamamen bölgedeki halk hareketlerinin başarısı ile ilişkin bir şey, eğer onlar başarılı olurlarsa...

Hepimizin takip ettiği gibi Tahrir Meydanı'nda Başbakan Erdoğan lehine sloganlar atılmış ve halk, Türk hükümetinden destek bekleyen bir görüntü çizmişti. Türkiye'nin bölgeye yönelik aktif politikalarına bütün olarak Neo-Osmanlılık diyenler de var. Böyle bir tanımlama Arap halklarını rahatsız eder mi? Arap dünyasındaki Türk algısı hakkında neler düşünüyorsunuz?

Adı her ne olursa olsun, geçmişe özgü bir modeli ortaya koymak Arap ülkelerinde hoş karşılanmaz. Çünkü geçmişte iyi olan olaylar kadar kötü olanlar da var. Türkiye'de hep 400 yıl boyunca Osmanlı'nın bölgeye huzur ve refah getirdiği anlatılır. Bunu gidin bir de Lübnan'daki Dürzilere sorun. Tüm bunlar ortak bir tarihti, iyisiyle kötüsüyle yaşandı ve bitti. Bu gibi modellerle tekrar gündeme gelmek doğru değil. Zaten konuyla ilgili tartışmalar Türkiye dışı değil; bir takım akademisyenler, gazeteciler ve kanaat önderlerinin dışarının etkisiyle bu tartışmaları ithal ettiğini söyleyebilirim. ABD bölgeye ilgi gösterip, askeri ve ekonomik ilişkilerini geliştirirken, kimse ABD'nin ekseninin kaydığını söylemiyor, bunu hak olarak görüyor. Aynı şey Fransa, İngiltere ve Almanya için de geçerli. Fakat Türkiye, Suudi Arabistan'la bir anlaşma yapsa "Türkiye Doğu'ya mı yöneliyor?" diyoruz. Çıkarları el verdikçe rasyonel davranan bir devlet, tüm devletlerle ilişki kurabilir; bu coğrafi ayrım devletler için doğru değil. 90'lı yıllarda Soğuk Savaş'ın bitmesi ile Türk Dış Politikası'nın değiştiğini görmek gerekir. Orta Asya ve Kafkasya'ya yönelik ayrı bir politika izlemek mümkün mü? Değil. Doğrudan Moskova'yla ilişki kurmak durumundasınız. Şimdi

Soğuk Savaş sonrası burada bir güç boşluğu doğdu. Biz de burada bir etki alanı oluşturmaya çalıştık; Çin, ABD, Fransa'nın da yapmaya çalıştığı gibi. Ortadoğu'yla da siyasal ilişkilerimiz vardı ama etki alanı tartışmaları daha sonra başladı. Çekiş Güç dolayısıyla sınırlandırılmıştık ve sınıram öte tarafına dahi geçemiyorduk. Çekiş Güç'ün ayrılmasıyla beraber, aynı etki 2003 Irak İşgali sonrasında oluşturulmaya başlanınca bu gibi tartışmalar başladı. Birkaç yıl içinde ABD'nin istediği dizayn, bölge için kuramadığımızı gördük. Irak'ta kaybeden ABD'nin Ortadoğu'da kaybedeceği öngörüsü doğru çıktı ve ABD'den sonra bir güç boşluğu doğdu. Bunun karşısında Sünni Arap ülkeleri doğan güç boşluğunu hangi ülkenin dolduracağını tartışmaya başladı. Hemen arkasından Türk dizilerinin, Yemen köylerinde dahi izlendiğine şahit olduk. Neden İran dizileri değil? En önemli nedeni, kültürel ilişkilerdir. Derken, ticari ilişkilerin gelişmesi, yüksek konseylerin kurulmasıyla Ortadoğu'da ABD'den doğan güç boşluğunu bölge içinden bir aktör olarak Türkiye'nin doldurmaya başladığımızı gördük. Bölge için en tehlikesiz ve güvenli model, Türkiye'dir. Çünkü İran, takdir edersiniz ki, bölgeyi istikrarsızlaştırma yolunda adımlar atıyor, bölgedeki hakların radikalleşmesinde önemli bir sebeptir. Türkiye ise siyasal rejimlerin başta kalabileceğini söylemektedir ve bölgedeki fiili yapılarla organik ilişki kurmamaktadır. Bu da Türkiye'ye olan güveni arttırmakta ve Türkiye'nin bölgeye istikrar getirebileceğini, güvenlik sağlayabileceğini, modernizasyona yardımcı olabileceğini göstermektedir. Arap kamuoyu nezdinde Türkiye algısının bu sayede ciddi şekilde değiştiğini görmekteyiz. Filistin politikası da bu algının değişmesinde önemli bir rol oynamıştır. Türkiye'nin, Suriye ve Lübnan arasındaki krizin çözümünde arabulucu olmasından memnun olabiliyorlarsa, bu tüm Ortadoğu'nun yararına olabilir. Bütün bu politikaları birlikte düşündüğümüz vakit, Ortadoğu'da Türkiye algısının 90'lara kıyasla yüzde yüz değiştiğini görmekteyiz ve bu son derece önemlidir.

Türkiye gerçekten etkinliğini artırıyor mu? Yoksa hala ABD'nin kendine biçtiği rolü mü oynamakta?

Artık Soğuk Savaş'ın mantığından kurtulmak gerekiyor. İki kutuplu sistem, her iki kutupta da bir lider ülke ve onların dayattığı politikaların alttaki aktörlerce uygulanması. Maalesef biz bunu yaptık, herkes gibi. Dönemin güvenlik sorunları gereği yapmak zorundaydık. Ama artık Soğuk Savaş bitti,

mentalitemizi Soğuk Savaş üzerine kurmamamız gerekir. Türkiye'nin uluslararası yaptırımlar, güvenlik gibi konularda ABD ile değil; Suriye ile hareket ettiğini görüyoruz. Hizbullah ile görüşmekteyiz, ilişkilerimizi sürdürüyoruz. İran'la iyi ilişkilerimiz var. Güvenlik Konseyi'nde geçici üye olsak da kendi çıkar ve prestijimiz için hayır oyunu kullanabilmekteyiz. Türkiye'nin ABD'nin biçtiği rolü oynamadığımızı böylece görüyoruz. Tabii Türkiye, orta büyüklükte bir ülke ve kapasitesine uygun bir politika yürütmeli, bunun üstünde bir dış politika yürütemez. Kapasite büyüdükçe daha özgün ve bağımsız politikalar yürütmek mümkün. Bugün itibarıyla Türkiye'nin Ortadoğu'da ABD'nin politikalarının uygulayıcısı olduğunu söylemek, Türk Dış Politikası'nın etkinliğini ve küresel rolünü görmemezlikten gelmektir. Uluslararası toplumda yaşıyoruz ve bir başka ülke ile birlikte hareket etmek zorunda olabiliriz. ABD de uluslararası toplumun bir parçası ve önemli bir aktörüdür. Çıkarlarımızın örtüşmesi kuvvetle muhtemeldir. Böyle olunca ABD de aynı politikalara sahip diye bu politikamızdan vazgeçmemiz mi gerekir? Elbette hayır. Amaç ve çıkarlar uyuyorsa tabii ki birlikte hareket edeceğiz, uyumadığı takdirde ABD'nin taleplerini yerine getirdiğini söylememiz ve bunu uyguladığımızı söylememiz doğru değil. Hangi rolü biçmiş? Ortadoğu'nun jandarmacılığını mı? O zaman Libya harekâtında ön sahadaki ülkelerden biri olmamız lazımdı. Türk Dış Politikası, Soğuk Savaş mantığından çıktı. Soğuk Savaş, 90'da bitti ama maalesef bu mantığı uzun süre devam ettirdik. 2000'lerin başlarından itibaren bir değişim başladı. Bazı yazar ve akademisyenler hala bu eski mantıkta olsa da, bunun zamanla değişeceği temennisindeyim.